

ביאורים

פרק זה והפרק שלאחריו בעיקר מתאפיינים בהדרכות התשובה המעשיות שקיימות בהם. למשל מבאר הרב קוק כיצד ניתן לשוב בתשובה באמצעות חיבור לצד הלאומי של ישראל או באמצעות לימוד הלכות שבין אדם לחברו. בנוסף לכך, מתמודד הרב קוק עם העיכובים שיש בתהליך התשובה - הפער בין הרצון ליכולת ועוד.

הפסקה הפותחת את הפרק מבארת שכדי להידבק באומה יש להרגיש קשר ושייכות לעם ישראל, וחייבים לתקן את המעשים ואת המידות. הסיבה לכך היא שמהותו של עם ישראל הוא להביא לעולם את רצון ה' - את החסד, את המשפט, את הצדק ואת חיי המוסר. לכן, מי שחיוו האישיים רחוקים מכל אלה - לא יוכל להרגיש שייכות לעם ישראל. וכדי שיוכל לשוב להתקשר לאומה יהיה עליו לשוב בתשובה על כל פגמי המעשים והמידות.

פסקה ב' ממשיכה את הרעיון הזה. בפסקה זו מבואר שהטוב האלוהי יוכל להיות מורגש בחיי האדם רק כאשר יסיר מקרבו את כל הפגמים המוסריים. מעל קומה אנושית בסיסית זו, חובה על כל מי ששייך לעם ישראל, לנקות מתוכו את המקומות שבהם החסיר מקיום דברי התורה שבכתב והתורה שבעל פה. אנו מתבוננים על העולם על פי הכלים שקיימים בידינו. כאשר כלים אלה פגומים ומקולקלים אנו מקבלים תמונה שגויה של המציאות; כאשר אדם מתרחק מן הטוב שבמעשיו ושכח את שבתיו, יהיה לו קשה לזהות את הטוב האלוהי שבעולם.

הרחבות

• המידות הרעות פוגמות בדבקות האדם בה'

זכור המדות פלן. הרמב"ם כותב שהחסרונות שבאדם יוצרים 'מחיצות' בין הנביא לקב"ה, ומורידות את רמת נבואתו. בין החסרונות מונה הרמב"ם את פגם המידות: "ומהן פחיתויות מידות, כרוב התאוה, והגאווה, והכעס, והקנאה, והעזות, ואהבת הממון ומה שדומה להן, והן רבות מאוד... ואלו הפחיתויות בכללן הן המחיצות המבדילות בין האדם ובין ה' יתעלה" [שמונה פרקים לרמב"ם פרק ז].

• התורה - התגלות ה' בעולם

התורה שבכתב ושבעל-פה, שפלה היא נשמת ד' בקשר ישיראל. הגמרא אומרת "אנכי - נוטריקון: אנא (אני = הקב"ה) נפשי כתיבת (כתבתי) יהבית (נתתי)" [שבת קה]. הפירוש הפשוט של רש"י הוא שהקב"ה כתב ונתן את התורה בעצמו. אולם בהערות לפירוש תורה תמימה מובא פירוש אחר: "גם יש לפרש הכוונה על דרך לשון בני אדם שאומרים שמכירים תכונת איש פלוני או מידת וערך חכמתו מתוך כתביו וספריו, ואמר בזה, דמהות הקדוש ברוך הוא כביכול דהיינו רצונו וכבודו וגדולתו ועונותנותו נראים וניכרים מתורתו... תכונת נפשי... נתתי לדעת ולהכיר מתוך כתבי, דהיינו מתורת" [תורה תמימה הערות שמות פרק כ הערה ג]. על כן, הקשר שלנו עם הקב"ה מתקיים בעולם הזה באמצעות התורה.

וכן כותב זוהר שהתורה היא החיבור של עם ישראל עם הקב"ה: "אשריכם ישראל שהקב"ה בחר בהם מכל שאר העמים... ונתן להם חלק, להתאחז בשם הקדוש. ובמה אחוזים בהשם הקדוש? הוא משום שזכו בתורה, שכל מי שזכה בתורה - זכה בקב"ה" [זוהר, אחרי מות פו - על פי פירוש הסולם].

שאלות לדין

א. כיצד ניתן לראות בעיניים שרמת הלאומיות של יהודי היא בהתאמה לנקיות שלו מחטאים?
ב. האם גם יהודי שייך לקומה הראשונה ה'כלל אנושית' של 'תכונת המוסר'? האם אצלו זה יתבטא בצורה מיוחדת?

פרק יג

ארחות תשובה רוחניות ומעשיות

הטהרות הנשמה מאפשרת דבקות בלאומיות

א. אי אפשר להדבק באמת ביסוד הלאומי של ישראל° כי אם מי שנשמתו הטהרה כבר, על ידי תשובה מתטאות האדם המגנות ומדותיו הפחותות°, או מי שנפשו לכתחלה היא נפש טהורה. כי היסוד האמתי של תכונת האמה הישראלית הוא שאיפת הצדקה העליונה°, צדקת ד' בעולם, וכל מי שנזדהם באיזה חטא, לפי אותה המדה של זמנתו אין חפץ הצדקה והטוב מאיר בקרבו כראוי, ועל כן לא יקשר באמת עם התכונה הלאומית עד אשר יטהר.

מניעת הטוב מהנפש הפרטית

ב. כדי להסיר כל מסך מבידיל בין הטוב האלהי הכללי ובין הנפש הפרטית הצמאה לו, צריך להבדל מכל פגם מוסרי, בכל המשג הרחב שלו במובן הכללי, שפולל זכרון המדות פלן° וטהרת המעשים השכלית°, שכל אלה הם התפשטות האור האלהי בעולם בתכונה כללית מקפת את האנושיות וכל ההויה°, בכל מה שיש מקום לתכונת מוסר לחול שם. וכדי להסיר גם כן את המניעה המעפפת מהשקמת הלבוש הישראלי°, הפוליש את הטוב האלהי המפשט על פי סגנונו המיוחד, צריך להסיר כל מניעה מעשית מכל הנוגע לנפש הישראלית. וזאת היא התכונה המצרכת לתשובה גמורה מכל פרטי פרטים של כל חטא ועוון על פי התורה שבכתב ושבעל-פה, שפלה היא נשמת ד' בקשר ישיראל°.

ביסוד הלאומי של ישראל - בתכונות של האומה הישראלית. ומדותיו הפחותות - מידות מקולקלות. שאיפת הצדקה העליונה - ההטבה בצורתה העליונה ביותר. וטהרת המעשים השכלית - טהרת הכוונה במעשים. כל אלה הם וכו' - המידות והמעשים הם הופעה של האור האלוהי, הטוב האלוהי הכללי מופיע ומתגלה בעולם דרך כל אדם לפי טהרת מידותיו ומעשיו. הלבוש הישראלי וכו' - עיין לעיל [יב ח] בישראל יש הופעה מיוחדת ועליונה יותר של הטוב האלוהי ולשם כך נצרך קיום כל פרטי המצוות. נשמת ד' בקשר ישיראל - התורה כולה היא הופעה של הטוב האלוהי בצורה המיוחדת המותאמת לנפש הישראלית.